

Obraćanje Visokog predstavnika, Paddyja Ashdowna na okruglom stolu povodom 10. godišnjice Dayton: “Mali koraci za velike pomake”

Deset godina nakon završetka rata u Bosni i Hercegovini, vrijeme je da se zapitamo da li je daytonski proces ispunio svoju svrhu i da li se može unaprijediti u nešto što bolje odgovara novim izazovima evropske integracije.

A jednostavan odgovor na to pitanje je «da», došlo je vrijeme za to.

Ovo nije samo pitanje godišnjica, zgodnih prilika da se sagleda postignuto. Pregovori o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom, koji trebaju da počnu sredinom narednog mjeseca, vode nas na novu teritoriju, otvaraju niz novih mogućnosti.

Bosna i Hercegovina je sada u boljoj poziciji nego što je ikada bila da zacrta novi strateški put.

Ali, samo zbog toga što je novi put *moгуć*, da li je on i *potreban*, ili čak *preporučljiv*?

Prije nego se pozabavimo ovim pitanjem, dozvolite da se ukratko podsjetimo na krivudavi i često teško prohodan put koji je BiH prešla da bi došla tamo gdje se nalazi sada. Ovaj put nas je odveo brže i dalje – mislim da ćemo se svi složiti s tim – nego što je većina ljudi vjerovala da je moguće u 1995. godini.

Odmah nakon Dayton, u atmosferi socijalne traume, ekonomskog i fizičkog razaranja i političke polarizacije, jasni imperativi su bili da se razdvoje snage, obnovi fizička infrastruktura i održe demokratski izbori.

To je bio ogroman zadatak.

Izvanredno je da je ovaj zadatak u značajnoj mjeri ispunjen u roku od pet godina.

Ali čak i prije zaključenja ove inicijalne, u suštini popravne, faze poslijeratne obnove, postalo je jasno da se moraju položiti duboki i trajni temelji održive reforme.

Kratkoročne i srednjeročne popravne mjere su imale efekta; one su učvrstile mir.

Ali one nisu značile i *nadogranju* mira.

Nešto mnogo dinamičnije konstruktivno bi bilo potrebno da se pokrene kompleksni proces organskog razvoja održive moderne države.

Razlog zbog čega ovo nije bilo predmet pregovora u Daytonu nije teško razumjeti.

Prioritet međunarodnih medijatora bio je zaustaviti borbe. Prioritet potpisnika za BiH bio je prihvatiti minimalan kompromis, ostavljajući što je moguće više prostora da se zaobiđu one odredbe sporazuma za koje su smatrali da su neprihvatljive. Postojala je jasna rješenost na više od jedne strana da se izgrade administrativne i političke strukture koje nisu eksplicitno zabranjene mirovnim sporazumom, a koje su daleko od svake vrste konstruktivne koegzistencije.

Međutim, 1995. godine minimalni kompromisi su izgledali dovoljni sve dok održavaju mir.

A do 2000. godine, pojavili su se izgledi za osiguranje nečeg ambicioznijeg.

Natjecateljski nacionalistički projekti su blokirani – zbog nedostatka sredstava, ravnodušnosti i razočarenja naroda, političke nekompetentnosti i podmitljivosti, i u rijetkim ali indikativnim prilikama međunarodne odlučnosti (poruka Vijeća za implementaciju mira: BiH je tu da ostane – pomirite se s tim).

Međutim, to što se međunarodna zajednica direktno pridržavala Dejtona nije značilo stavljanje apsolutnog veta na ustavne promjene.

Oni koji su se protivili razvoju suverene i multietničke Bosne i Hercegovine postali su stručnjaci za korištenje odredbi Dejtonskog sporazuma za svoja nastojanja da onemoguće odvijanje političke, socijalne i ekonomske reforme.

Uvijek je jednostavnije rušiti nego graditi.

Međutim, ovaj Sporazum se takođe može koristiti u suprotnom pravcu – da povede Bosnu i Hercegovinu naprijed i dalje od puke implementacije mira.

Prije nego što sam preuzeo mandat visokog predstavnika sastao sam se sa gospodinom Jimom O'Brienom, jednim od tvoraca Dejtonskog sporazuma. Požalio mi se da je međunarodna zajednica prečesto dozvoljavala opstrukcionista da koriste Dejtonski sporazum kao sredstvo za opstrukciju.

On je pomenuo mjesta gdje su autori Dejtona namjerno ugradili odredbe čija je namjera bila omogućavanje promjena a ne njihovo blokiranje, i preporučio mi da iskoristim te odredbe kako bih pokrenuo proces reformi.

To sam i učinio, posebno član III 5. a) koji dozvoljava entitetima da svoja ovlaštenja prenose na državu.

Promjene su omogućene korištenjem te odredbe.

Dozvolite mi da istaknem neke od ovih promjena koje su od početka mog mandata 2002. godine izvršene u okviru dejtonske

konstrukcije:

- Broj Ministarstava u okviru Vijeća ministara BiH povećan je sa šest na devet.
- Ukinuta je osmomjesečna rotacija na funkciji predsjedavajućeg Vijeća Ministara BiH, što osigurava veću stabilnost i značaj državnih struktura.
- Visoko sudsko i tužilačko vijeće je sada potpuno domaća državna institucija, a vijeća za borbu protiv organiziranog kriminala i za ratne zločine, nedavno uspostavljena u okviru Suda BiH, se sada hvataju u koštac s endemskim bezakonjem koje je u nekim fazama prijetilo da potpuno savlada institucije vlasti.
- Izrađen je novi Krivični zakon BiH i Zakon o krivičnom postupku BiH. U pitanju su bosanskohercegovački zakoni koje su izradili bosanskohercegovački pravni stručnjaci. Zakoni su u skladu s evropskih standardima i omogućavaju nam da jednostavnije hapsimo kriminalce i vodimo sudski postupak.
- Uspostavljena je jedinstvena carinska služba koja već radi na suzbijanju odliva prihoda, što je bila funkcija ranijeg, rasparčanog carinskog sistema. U 2005. godini došlo je do povećanja prihoda od najmanje 12%.
- U toku je proces formiranja jedinstvenog sistema oporezivanja na državnom nivou koji će biti uveden 1. januara 2006. godine.
- Uspješne fiskalne reforme počinju kreirati jedinstveno ekonomsko tržište u BiH. Ovo je zajedno s reformom bankarskog sektora, koja je započeta krajem devedesetih i sada daje čvrste i održive ekonomske rezultate, kao i sa naporima uloženim u poboljšanje korporativnog rukovođenja te nastojanjima da se poslovno okruženje u BiH učini pogodnijim za ulaganja i otvaranje novih radnih mjesta, dovelo do povećanja GDP u toku ove godine od 5,6 % – što predstavlja najveći rast na Balkanu. Inflacija je 0,5% – najmanja na Balkanu. Direktna strana ulaganja su u toku 2004. godine povećana za 25%. Izvoz

je povećan za 25%, a industrijska proizvodnja je takođe povećana za oko jednu četvrtinu.

- Jedinstvena obavještajna struktura na državnom nivou, pod demokratskom parlamentarnom kontrolom, je potpuno operativna, a uspostavljene su i Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA) i Državna granična služba (DGS).
- S obzirom da su sve stranke prihvatile tri principa Evropske komisije o restrukturiranju policije, Bosna i Hercegovina će u narednih pet godina na državnom nivou uspostaviti policijske snage u skladu s evropskim standardima koje će biti pod demokratskom kontrolom i efikasno djelovati.
- Nakon temeljite promjene zvaničnog stava u Banja Luci i Beogradu jedanaest optuženih za ratne zločine prebačeno je u Hag ove godine, a njih šest je optuženo za ratne zločine počinjene u BiH, dok u prethodnih devet godina niti jedan optuženik nije izručen u Hag.
- Nakon godina frustrirajuće usporenog napretka, Mostar je konačno ujedinjen.
- Oružane snage BiH su pod isključivom komandom i kontrolom države. Do 1. januara naredne godine entiteti će prestati vršiti svaku ulogu i neće imati nikakve vojne odgovornosti i potencijale.

Ukratko, iskoristili smo mogućnosti koje pruža Dejtonski sporazum da stvorimo širu mrežu struktura na državnom nivou, koje upravljaju visoko decentraliziranom zemljom.

Time smo ovu zemlju proveli kroz vrata koje vode na dugačak put ka Evropi i NATO-u.

Kako BiH bude nastavila svoju progresivnu tranziciju u eru Brisela, međunarodna zajednica mora postupno *prestati koristiti* instrumente predviđene Dejtonom.

Mi unutar međunarodne zajednice sada moramo početi mijenjati svoju ulogu, i umjesto snažnog prisustva i nametljivih

intervencija OHR-a preuzeti novu ulogu savjetnika i partnera pod okriljem specijalnog predstavnika Evropske unije.

Ali bez obzira na prednosti Dejtona, a bilo ih je mnogo, postoje dvije negativne strane koje sada moramo prepoznati i ispraviti.

Prva je oslanjanje na grupna, a ne individualna prava.

A druga je teret nefunkcionalne strukture upravljanja. _

Osvrnuću se posebno na oba problema.

Možda najteža promjena, koja se mora dogoditi u BiH prije no što se ova zemlja bude mogla pridružiti Evropi, jeste promjena u umovima ljudi; u načinu na koji razmišljaju građani ove zemlje.

Dayton je ohrabrio, i očuvao, ono što je u vrijeme rata predstavljalo način preživljavanja. Ali upravo to– oslanjanje na moć grupe radije nego na prava pojedinaca- predstavlja opasnost da u vrijeme mira postane prepreka stvarnom napretku na putu ka Evropi.

Osnovno evropsko načelo leži u činjenici da prava pojedinaca trebaju biti pojedinačno zaštićena. Sistemi u BiH, način razmišljanja vlasti, a čak i njenih građana, se zasnivaju na ideji da su prava pojedinaca najbolje, možda čak jedino, zaštićena unutar grupe; unutar kolektiva.

To je naslijeđe Daytonu koje, ako se ne promijeni, može blokirati napredak na putu ka Evropi.

A pošto to uključuje promjenu u načinu razmišljanja ljudi to se može pokazati još težim nego promjene u načinu kako stvari funkcioniraju.

Ali nefunkcionalno naslijeđe Daytonu je nešto što takođe treba promijeniti.

Jednostavno rečeno zadatak izgradnje države je učiniti da državne institucije koje smo nedavno osnovali efikasno funkcioniraju te učiniti da daytonska država u cjelini efikasnije funkcije.

Znači *funkcionalnost* je ključna riječ za narednu fazu.

Funkcionalnost državnih institucija i same države.

Bojim se da smo tu dosegli krajnji domet korisnosti daytonske tvorevine; da smo došli do kraja faze u kojoj su fleksibilnosti ugrađene u Dayton bile dovoljne da se bave onim što mora postati manje *ad hoc*, a više funkcionalni, program institucionalnih promjena, što će biti neophodno ukoliko BiH želi završiti svoj put ka punoj državnosti i članstvu u Evropskoj uniji.

Već sam javno pominjao da je sada možda došlo vrijeme da se razmotri, na primjer, otpočinjanje procesa unapređenja funkcionalne efikasnosti institucija stvaranjem jedinstvenog umjesto tripartitnog predsjedništva.

Postojeće Predsjedništvo – budimo iskreni – nije uspjelo održati uvažavanje ili poštovanje građana unutar BiH ili efikasno predstavljati zemlju na međunarodnom planu. U posljednjih deset godina bilo je, što i danas ostaje slučaj, pojedinačnih članova Predsjedništva koji su naporno radili kako bi ispunili dužnosti šefa države. Ali, odavno ne vidimo Predsjedništvo kao kolektivnu instituciju koja zajednički predstavlja sve građane, što je bila prvobitna vizija, već umjesto toga imamo Predsjedništvo koje, čini se, djeluje na kursu kojeg više karakterizira zagovaranje nacionalnog koncepta, pa čak i podjela, nego međunacionalno jedinstvo.

Međutim, u pogledu ovog pitanja međunarodna zajednica može dati prijedlog, ali ne može odlučiti.

Svi znamo da se BiH mora učiniti funkcionalnijom državom.

Nijedna država koja troši tako mnogo na svoje političare i birokrate, a tako malo na svoje građane, ne može funkcionirati.

Troškovi organa vlasti u BiH osiromašuju njene građane i slabe ekonomiju. Ovi se troškovi moraju smanjiti.

Zato u sljedećoj fazi puta BiH ka punom demokratskom suverenitetu i punom članstvu u evropskoj porodici država, mora doći do ustavne promjene. Ali kako će do nje doći i kada i gdje će ona otpočeti nije stvar međunarodne zajednice.

Mi možemo dati savjet, posredovati, pružiti pomoć. Ali samo predstavnici naroda BiH mogu uraditi ovaj posao, putem sporazuma, razgovora i kompromisnih rješenja.

Moje mišljenje je da reforma Predsjedništva predstavlja pravo mjesto gdje treba započeti – a sada je i pravo *vrijeme* da se otpočne. Ukoliko sada otpočnemo, moglo bi upravo biti moguće da se ovo uradi do izbora u oktobru sljedeće godine.

Ali da li ćemo, i kako ćemo, ovo uraditi, nije na meni da odlučim.

O tome treba da odluče građani BiH.